

ТМГ. XXXVII	Бр. 4	Стр. 1795-1810	Ниш	октобар - децембар	2013.
-------------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 621.397:342.7

Прегледни рад

Примљено: 19. 08. 2013.

Ревидирана верзија: 25. 11. 2013.

Одобрено за штампу: 02. 12. 2013.

Милица Ковачевић

Универзитет у Београду

Факултет за специјалну

едукацију и рехабилитацију

Београд

ВИДЕО-НАДЗОР НА ЈАВНИМ МЕСТИМА И ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ

Апстракт

У савремено доба видео-камере се све интензивније користе за надзирање јавних површина, при чему снимање служи безбедносним функцијама и очувању јавног реда и мира. Но, иако видео-надзор треба користити у интересу грађана, камере истовремено омогућавају и прикупљање мноштва података о појединцима, о њиховом кретању и активностима, те прете да угрозе право на приватност. Уз то, непримерено и неовлашћено манипулисање подацима може утицати на слободу окупљања и удруживања, те на слободу мишљења и изражавања, што се не би смело толерисати у једном демократском друштву заснованом на владавини права. Стога ће у раду бити речи о примени видео-надзора и задирању у приватну сферу и грађанске слободе, уз осврт на упоредну и европску регулативу, те на оскудан правни оквир који се овим питањем бави у Србији. Излагања се завршавају препорукама које би могле да унапреде ову сложену област.

Кључне речи: видео-надзор, приватност, грађанске слободе, закон, јавна места

VIDEO SURVEILLANCE IN PUBLIC SPACES AND THE RIGHT TO PRIVACY

Abstract

In modern times video cameras have been extensively used for surveillance of public areas, for security purposes, and to maintain public order. However, even though closed-circuit TV is ought to be used in the interest of citizens, video cameras

bucak80@gmail.com

also collect information about individuals, their movements, and their activities, which can be used to undermine their right to privacy. In addition, unauthorized and excessive manipulation of personal data could affect the freedom of assembly and association and the freedom of opinion and expression, which should not be tolerated in a democratic society founded upon the rule of law. Therefore, this paper discusses the application of video surveillance and its interference with privacy and civil liberties, with special focus on comparative and European regulation, and the almost non-existent legal framework pertaining to this issue in the Republic of Serbia. The final part of the paper offers several recommendations that could improve this complex issue.

Key Words: video surveillance, privacy, civil liberties, law, public spaces

УВОД

Живимо у ери континуираног напредовања технологије, те се природно јављају идеје о томе како би технички изуми могли да унапреде квалитет свакодневног живота. Тако се последњих неколико деценија, у сврхе надзирања јавних површина, све интензивније користе видео-камере повезане у контролисане системе. Примена видео-надзора може бити корисна када је реч о спречавању недозвољених понашања, о очувању јавног реда и мира, о контролисању саобраћаја и о многим другим ситуацијама у којима треба заштити људе и имовину. Са друге стране, инсталирање „свевидећих очију” на све већем броју локација може драстично утицати на право грађана на приватност и слободу. При томе, учачавамо да се често говори о бенефитима видео-надзора на јавним местима, док се негативне последице занемарују, или се њихов значај некритички минимизира и одбацује уз образложење да су критичари видео-надзора занесени поборници „теорије завере”. Стога ћемо се у даљим излагањима упознати са основним одликама видео-надзора и ризицима по приватност и грађанске слободе које примена ове технологије неминовно доноси.

ВИДЕО-НАДЗОР

У литератури се видео-надзор дефинише као телевизијски систем у оквиру кога се сигнал не дистрибуира широј јавности, већ ограниченом кругу субјеката који путем праћења сигнала на мониторима врше надзор и друге безбедносне функције на одређеном подручју (Matchett, 2003, p. 236). Уобичајено је да се за означавање система видео-надзора користи скраћеница CCTV, од енглеског closed-circuit TV (телевизија за затворени круг), с обзиром на ограничени број лица која могу посматрати оно што камере бележе (Damjanovski, 2005, p. 501).

Видео-надзор ради заштите јавних места примењује се почев од шездесетих година прошлог века. Тада су у САД и у Великој Британији постављене прве камере у банкама и малопродајним објектима (Ковачевић Лепојевић, и Жунић Павловић, 2012, стр. 327). Идеја је била да се на овај начин створе услови за сигурније улагање капитала, да се редукује криминалитет, те да се умањи страх од криминала (Ковачевић Лепојевић et al, 2012). Првобитно су камере служиле за спречавање провалних крађа, физичких напада и крађа аутомобила, да би се временом поље њихове примене ширило на разноврсне облике антисоцијалног понашања као што су: бацање смећа ван контејнера, уринирање, недолично понашање и пијанство на јавном месту, те саобраћајни прекршаји (Davies, 1998).

Видео-надзор су у почетку пратили бројни технички проблеми. Траке за снимање су се мењале ручно и на сваких неколико часова, док је прегледање снимљеног материјала било дуготрајно и заморно. Но, технологија се рапидно усавршавала, тако да су у последњих десетак година техничке могућности за контролисање простора практично неограничене. Томе је посебно допринело комбиновање компјутерских технологија са видео-надзором (Harwood, 2008, p. 19), те се данас небројено много камера може контролисати из једног центра.

Видео-надзор се најмасовније примењује у Великој Британији, па се процењује да полиција у овој држави користи око 250.000,00 камера за надзирање јавних места (Schwabe, Davis, & Jackson, 2001, p. 13). До праве експанзије у примени надзора међу Британцима долази током 1993. године, након што су видео-камере у тржном центру у близини Ливерпула забележиле тренутак у коме два дечака одводе трогодишњег Џејмса Болгера (James Bulger) који је касније убијен (Norris, McCahill, & Wood, 2004). Дечаци су убрзо ухапшени, а овај трагични догађај је утицао на то да широко јавно мњење прихвати видео-надзор као корисну и пожељну заштитну меру.

Видео-надзор, осим у безбедносном сектору, примену проналази и у индустрији и научним истраживањима, те при спасавању људи у ванредним приликама (Kruegle, 2007, p. 3). Може се користити и у комерцијалне сврхе како би се што боље упознале навике и потребе потрошача. Ипак, видео-надзор се пре свега користи у циљу сузбијања недозвољених понашања. У том смислу, видео-надзор подразумева застрашивање потенцијалних преступника путем самог инсталирања видео-камера на видљив начин, али и путем детектовања и хитног реаговања на уочене догађаје. Значај видео-надзора наглашен је након 11. септембра 2001. године и терористичких напада у САД (Kruegle, 2007, p. 2). Примењивање видео-надзора у циљу сузбијања недозвољених понашања истовремено носи и најзначајније ризике од повређивања права на приватност.

ПРАВО НА ПРИВАТНОСТ

Појам приватности спада у појмове чију је садржину веома тешко дефинисати, па се у литератури наводи да је заправо и немогуће докучити шта приватност у суштини подразумева. Нејасноће су условљене тиме што се приватност не може дефинисати мимо датог контекста, односно изван конкретног простора, времена и ситуације у којима се штити лична сфера једне индивидуе. Зато прецизнији одговор на питање шта приватност подразумева нећемо пронаћи ни у међународној и домаћој регулативи која би требало да штити приватну сферу. Тако, на пример, Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (1950, скраћено: ЕКЉП), чл. 8, гарантује право на поштовање приватног и породичног живота, али се нигде у тексту не прецизира шта би конкретно приватни и породични живот могао да подразумева. У Србији Устав РС (2006) прописује да је зајемчена заштита података о личности (чл. 42), али ни Устав ни Закон о заштити података о личности (2008) заправо не објашњавају шта се то у суштини има сматрати личним податком. Тако Закон о заштити података о личности (чл. 3, тач. 1) предвиђа да је податак о личности свака информација која се односи на физичко лице, без обзира на облик у коме је изражена и на носач информације (папир, трака, филм, електронски медиј и сл.), по чијем налогу, у чије име, односно за чији рачун је похрањена, датум настанка, место похрањивања, начин сазнавања (непосредно, путем слушања, гледања и сл., односно посредно, путем увида у документ у којем је информација садржана и сл.), или без обзира на друго својство.

Да ствари буду још сложеније, континуирани развој технологије непрестано доводи у питање границу између приватног и јавног, с обзиром на све бржи и једноставнији промет података и велику доступност најразноврснијих информација. Тако постоје суштинске разлике између некадашњег схватања приватности и онога што приватност подразумева у савремено доба (Sykes, 1999, p 15), јер се данас приватност може угрожавати на много перфидније и прикривеније начине. У литератури се отуда наводи да је актуелно стање можда и превазишло страхе из Орвеловог (Orwell) романа „1984” (Richards, 2013), с обзиром на то да су поданици Великог брата макар били свесни тога да их свеvideће око посматра и контролише, што данас није случај.

Еминентни амерички теоретичар Салов (Solove) представио је сопствени концепт приватности. Овај аутор се осврће на литературу у којој се често истиче да право на приватност творе право појединца да га други људи оставе на миру (Warren & Brandeis, 1890), право на тајност, право на неповредивост интимне сфере и друга слична права. Салов (2002, p. 1154) сматра да се заправо не могу определити

елементи који творе приватност, нити на исцрпан начин побројати права која у том смислу припадају појединцу, већ да приватност треба посматрати у контексту у коме се јавља жеља грађана да заштите своју личност од потенцијално штетних активности. Салов потом настоји да систематизује те штетне активности, па их дели у четири групе: прикупљање личних података, обрада личних података, дисеминација личних података и инвазија на појединца (Solove, 2006). Прве три групе активности се односе на неприхватљиво манипулисање личним подацима, док се четврта група активности уопште не мора односити на личне податке и манипулисање истима, већ на све оне радње којима се повређује нечије право да ужива у миру и самоћи. Овиме је акценат стављен на поступке оних који повређују право грађана на приватност, а истовремено је онемогућено сачињавање једне исцрпне листе поверљивих личних података изван које би практично било прихватљиво свако задирање у личну сферу.

Исти теоретичар указује и на то зашто приватност не смео доживљавати тек као приватно добро, већ напротив као вредност која је од општег друштвеног значаја. Наиме, уколико се приватност сведе на каприц себичног појединца, онда ће се олако прихватити различита ограничавања приватности зарад јавне безбедности, слободе говора и других вредности које су природно изнад личних потреба појединца. Свако даље и драстичније ограничавање права на приватност би потом било оправдано уколико би то изискивао општи интерес. Међутим, Салов указује на то да је агилнија заштита приватне сфере управо од друштвеног значаја, јер се њоме индивидуа штити од инвазивног понашања државе задржавајући право на личне изборе и самоопредељење. Без појединаца који су слободни да буду оно што јесу и да у приватности чине извесне изборе, не би постојао ни друштвени контекст у коме би свако од нас могао да оствари своје потенцијале. Тако се заштитом појединца штити и друштво као целина. Салов отуда закључује да је најопасније баш пропацирање става да онај ко нема шта да крије не мора ни да страхује од сужавања приватности, јер се тиме отвара простор за креирање друштва у коме би било каква индивидуалност, удруживање појединаца око сличних идеја, те изражавање мишљења које се не слаже са оним што је опште прихваћено били сувишни (Solove, 2006). Уколико би грађани прихватили инвазивно ограничавање приватности, пале би препреке које нас бране од формирања друштва контролисаног из једног управљачког центра, налик на Бентамов (Bentham) Паноптикон (Foucault, 1977).

Но, у пракси и даље остаје мноштво проблема при раздвајању приватне од јавне сфере и чини се да теоријска промишљања ту не могу много да помогну. На то јасно указује и регулатива у области видео-надзора на јавним површинама која се битно разликује од земље до земље, при чему има и држава, попут Србије, које се још

увек спорадично баве овом проблематиком. Занимљиво је да постојање правних празнина доводи до парадоксалне ситуације у којој се чини да никакав проблем заправо ни не постоји. Зато, уз ретке изузетке, у Србији немамо прилике да чујемо да неко има нешто против све већег броја камера постављених од стране разноразних институција и физичких лица.

Треба нагласити да су правне празнине, између осталог, условљене и тиме што су како јавни, тако и приватни субјекти у почетку користили видео-надзор у складу са својим потребама и интересима, не питајући се да ли овакво понашање може да резултира повређивањем права других лица. Држава се потом веома постепено, а можда и нерадо, укључивала у ову сферу која се отела контроли. Услед тога се сусрећемо са нејасноћама у погледу круга лица која смеју контролисати одређене јавне просторе и са недореченошћу процедура које том приликом морају бити поштоване. Посебан проблем у том смислу представља успостављање сарадње и поделе надлежности између припадника државних органа и лица која немају јавна овлашћења.

МЕЂУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА, УПОРЕДНА РЕГУЛАТИВА И РЕГУЛАТИВА У СРБИЈИ

Када је реч о међународној и националним регулативама, треба приметити да се оне углавном не баве непосредно проблематиком видео-надзора. Регуллатива пре свега дефинише стандарде заштите личних података и ограничава основе по којима се могу користити лични подаци, па тако и они до којих се долази видео-надзором (Ковачевић Лепојевић et al, 2012, стр. 328). У том смислу су за област видео надзора значајни прописи који регулишу област заштите личних података, кривични поступак, делатност полиције и слична питања.

Сходно ЕКЉП (чл. 8) свако има право на приватност, те се јавне власти неће мешати у вршење овог права, осим уколико ограничавање права није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. С обзиром да из текста ЕКЉП заправо не сазнајемо много о границама приватне сфере, морамо се ослонити на праксу Европског суда за људска права. Овај суд је донео неколико пресуда у случајевима у којима је утврђено да су права из чл. 8 ЕКЉП била повређена услед недозвољеног примењивања видео-надзора. Тако је суд у случају Пек (Реск) против Велике Британије (2003) утврдио да је дошло до повређивања права на приватност када је на телевизији приказан снимак на коме мушкарац сече вене на ручним зглобовима. Снимак је забележила улична камера постављена од стране локалних власти

у граду Брентвуду. У овом контексту треба споменути случај објављивљања снимка сексуалног односа двоје младих који је забележила полицијска саобраћајна камера, а који се одиграо на јавном паркингу код Београдске арене током 2010. године. Посебно забрињава то што никада није утврђена одговорност неидентификованог припадника Министарства унутрашњих послова захваљујући коме је снимак завршио на интернету, и поред тога што је повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности поднео кривичну пријаву против непознатог лица. У овом догађају би се могли препознати и елементи кривичног дела злоупотреба службеног положаја, с обзиром на то да је искоришћавање службених овлашћења довело до грубе повреде права на приватност, без обзира на евентуалну одговорност актера снимка за ремећење јавног реда и мира.

Са друге стране, у случају Копк (Корке) против Немачке (2010) Европски суд за људска права је био становишта да није дошло до повреде приватности. Овде је потајно снимана продавачица у једном супермаркету, како би послодавац потврдио своју сумњу у неправилности у њеном раду. Послодавац је ангажовао детективску агенцију која је снимала касу и подручје око касе, ухвативши при томе продавачицу у недозвољеним радњама. Суд је заузео став да је у овом случају интерес послодавца да се заштити од крађе оправдао примену видео-надзора. Но, суд је ипак нагласио да даље напредовање технологије у правцу континуираног надгледања одређених лица заиста може драстично угрозити право на приватност.

Очигледно је да ни суд у Стразбуру није могао дати поузданије смернице за разграничавање приватне и јавне сфере једне индивидуе (Taylor, 2002, p. 68). Суд је становишта да се приватна сфера не може везивати искључиво за место становања, јер се приватни живот сваког човека одвија и изван куће или стана, на местима где ступамо у интеракције са другим људима. Утолико и даље остаје нејасно које су то области у којима је видео-надзор неприхватљив, па се сваки случај мора ценити посебно. Тако је, на пример, јасно да не можемо очекивати потпуну приватност када се крећемо градским улицама. Међутим, уколико се путем видео-надзора систематично и континуирано прикупљају подаци о нашем кретању, контактима и активностима, па се исти потом користе у одређене сврхе са којима се нисмо сагласили, онда то може бити проблематично.

У Европи су усвојени одређени документи који би требало да уведу ред у област манипулисања личним подацима. Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) је донела Смернице о заштити личних података и о прекограничној размени личних података (1980). Смернице установљавају седам руководних принципа који би требало, између осталог, да обезбеде и сигурнији и ефикаснији видео-надзор:

1. Грађани морају бити упућени у то да се њихови лични подаци прикупљају.
2. Лични подаци се могу користити само у сврхе ради којих су прикупљани.
3. Лични подаци не смеју бити даље дистрибуирани без сагласности лица на које се односе.
4. Лични подаци морају бити чувани на начин који гарантује њихову тајност.
5. Грађани морају бити упућени у то ко су субјекти који прикупљају податке.
6. Грађани могу захтевати да се исправе евидентирани подаци који нису тачни.
7. Мора постојати механизам који омогућава да се позову на одговорност они који су одговорни за непоштовање установљених правила.

На нивоу Европске уније (ЕУ) усвојена је Директива о заштити личности у погледу обраде личних података и о слободном протоку таквих података (95/46/ЕС). Но, компаративна истраживања указују да се ова директива примењује на врло неуједначен начин у чланицама ЕУ. Такође, након 1995. године, када је директива усвојена, долази до значајних технолошких иновација, тако да се овај документ више не може носити са изазовима актуелног тренутка, а посебно са ризицима које доноси трансфер података преко интернета. Зато је током 2012. године у ЕУ најављено новелирање целокупне регулативе која се односи на заштиту личних података. Примећено је да грађани не знају коме могу да се обрате у случајевима када сматрају да се неосновано задире у њихову приватност, као и да не знају где је граница између података који треба да буду јавно доступни и личних података. Тако је једно истраживање на нивоу ЕУ указало на то да је 40% испитаника забринуто због тога што се њихово понашање снима у многим свакодневним ситуацијама (European Commission, 2011). Стручњаци су посебно нагласили да треба онемогућити да се видео-надзор злоупотребљава у сврхе препознавања грађана на јавним и приватним местима, те да треба пратити развијање нових софтверских апликација које омогућавају препознавање црта лица на основу видео-материјала.

Европски супервизор за заштиту података (European Data Protection Supervisor (EDPS)) је представио Европске смернице о видео-надзору (2010) којима треба да се руководе све европске институције које примењују видео-надзор. Ове смернице дозвољавају флексибилно тумачење, с тим што оно не би смело да резултира непоштовањем начелних идеја на којима текст смерница почива. Како би се спречило злоупотребљавање личних података, смернице налажу да се пре инсталирања видео-надзора обави процена потребе за

истим. Сврха видео-надзора треба да буде прецизно опредељена, а сви они који долазе у контакт са институцијом која примењује видео-надзор треба да буду упућени у разлоге због којих се видео-надзор врши и у начине на које се користи прибављени видео-материјал. Видео-надзор не треба инсталирати уколико он заправо не може да утиче на побољшање безбедносне ситуације, већ само ствара илузију повећане сигурности. Исто тако, видео-надзор треба избегавати уколико постоје мање инвазивни начини за заштиту безбедности. Смернице такође садрже низ техничких препорука у вези са самим позиционирањем видео-камера. Тако камере треба поставити на позиције које ће онемогућити посматрање подручја на којима се не одвија активност која је предмет посматрања. Надзор треба временски ограничити на период у коме се одвијају активности због којих су камере инсталиране. Неселективно и дуготрајно надзирање, попут, на пример, целодневног надзирања лица запослених у установи како би се уочили евентуални пропусти у раду, није препоручљиво. Лица која посматрају мониторе треба да буду едукована како не би угрожавала приватност пролазника и других лица чије кретање нема непосредне везе са предметом надзора. Специјалне камере, инфрацрвене камере, уређаји који снимају звук и слику, могу се користити једино уколико за то постоје оправдани разлози. Смернице препоручују да период чувања снимљеног материјала не буде дужи од седам дана.

Када је реч о правном оквиру који уређује област видео-надзора у европским земљама, ту се прилике драстично разликују од државе до државе. Тако је у Данској приватним субјектима законом начелно забрањено да врше надзор јавних путева, тргова и других јавних површина, мада ово правило не мора да важи у појединим изузетним случајевима. У Шведској је видео-надзор дефинисан посебним законом који налаже да је прикривени видео-надзор дозвољен само уз посебну судску одлуку, док се видљиве видео-камере могу инсталирати уз дозволу коју издаје управна власт. Поште и банке не морају тражити дозволу, већ на основу саме своје делатности имају овлашћење за увођење видео-надзора. Велика Британија има посебан правилник о видео-надзору, док су Белгија, Немачка, Луксембург и Грчка постојеће законе о заштити личних података допуниле одредбама о видео-надзору.

У Србији не постоји јединствен законски текст који би се односио искључиво на област видео-надзора. Тако се одредбе о инсталирању видео-камера и посматрању јавних површина могу наћи у већем броју прописа који се односе на врло различите правне области. Закон о безбедности саобраћаја на путевима (2009) дозвољава снимање саобраћаја и учесника у саобраћају од стране надлежних органа и од стране полиције, а у циљу установљивања саобраћајних прекршаја и надгледања безбедности саобраћаја. Закон о играма на

срећу (2011) предвиђа да је приређивач игара на срећу дужан да обезбеди непрекидан аудио-видео надзор са снимањем над свим столовима и аутоматима за игре на срећу, те да снима улаз и излаз из играонице. Приређивач је дужан да снимљени материјал чува наредних десет дана од дана снимања. Овлашћени субјекти који остварују увид у материјал морају водити рачуна о томе да се идентитет играча не открива неовлашћеним лицима. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (2003) прописује да је организатор спортских догађаја који носе повећани ризик дужан да обезбеди техничку опрему за праћење и снимање понашања гледалаца у спортском објекту. С обзиром на учесталост инцидената на спортским теренима у Србији, произлази да се видео-надзор пре користи као редовна, а не као изузетна мера заштите.

Када је реч о видео-камерама у школама у Србији, стање у пракси указује на потпуну неуређеност ове проблематике. Тако Закон о основама система васпитања и образовања (2009) дозвољава видео-надзор у безбедносне сврхе, али је уочено да се директори школа и савети родитеља пре свега баве питањем како обезбедити новац за инсталирање камера, док их етичка и безбедносна питања не забрињавају претерано (Ковачевић Лепојевић et al, 2012, стр. 330).

Спорно је и коришћење видео-надзора од стране пружалаца услуга приватног обезбеђења. Но, управо је у скупштинској процедури Предлог закона о приватном обезбеђењу, који се, поред бројних питања у вези са овом занемареном облашћу, бави и питањем заштите личних података до којих припадници приватног обезбеђења долазе при вршењу своје делатности. Предлог предвиђа да су правно лице и предузетник за приватно обезбеђење, у случају када се послови заштите објекта или простора за јавну употребу врше уз употребу уређаја за снимање слике, дужни да на видљивом месту истакну обавештење да је објекат или простор заштићен видео-обезбеђењем. Снимци се могу користити само у сврху ради које су забележени и не могу се уступати трећим лицима или јавно објављивати, осим у случајевима предвиђеним законом. Предвиђено је територијално ограничавање техничке заштите на заштитни објекат, те нормирана генерална забрана нарушавања приватности лица која нису обухваћена мерама заштите. Казнене одредбе за случај непоштовања наведених обавеза могу се односити како на вршиоца услуга приватног обезбеђења, тако и на корисника услуга. Наведени предлог представља позитиван искорак у правцу уређивања ове области у складу са међународним стандардима.

Постојеће стање указује на то да видео-надзор у Србији није уређен на задовољавајући начин. На то је више пута указивао и повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, подсећајући да Закон о заштити података о личности не са-

држи одредбе о видео-надзору, те да овакво стање изискује хитно попуњавање правних празнина (Ружић, 2011). Наглашавао је и да се у Србији не прави разлика између видео-надзора у различитим објектима, те да грађани најчешће нису обавештени о томе на којим подручјима се снима њихово кретање. Када је реч о снимању кретања по улазима и ходницима стамбених зграда, стање је посебно критично, јер се дешава да се сигнал дистрибуира по становима путем кабловске телевизије на коју су станари претплаћени.

ЗА И ПРОТИВ ВИДЕО-НАДЗОРА

Адекватно примењен видео-надзор представља моћно средство за превенирање и сузбијање криминалитета и антисоцијалног понашања. Зато бројни аргументи оправдавају инвестирање у ову област, те самим тим и извесно ограничавање права на приватност.

Прво, видео-надзор омогућава континуирано контролисање простора, те застрашивање потенцијалних преступника. Снимање простора уз стратешко постављање камера искључује могућност да било шта од посматраних активности остане непримећено. Тако одређена истраживања указују на опадање интензитета криминалних активности у подручјима у којима су инсталиране видео-камере (Phillips, 1999).

Друго, уштеде које произлазе из примене видео-надзора могу бити значајне. Наиме, у одсуству видео-камера полицајци, стражари или друга овлашћена лица морали би непрестано обилазити надзирано подручје.

Треће, пракса указује да осумњичена лица у великом броју случајева признају кривично дело пошто им се предочи видео-снимак њиховог понашања (Brown, 1995, p. 2). Тиме се скраћује кривични поступак, те се избегавају скупе реконструкције и вештачења.

Четврто, континуирано посматрање критичних подручја може да послужи у сврхе планирања будућих безбедносних стратегија. Наиме, видео-надзор детектује места на којима се дешава највећи број инцидената, па се самим тим могу проучавати разлози који томе доприносе. Потом се може размишљати о мерама као што су чешиће полицијске патроле на датом подручју, боље осветљење и томе слично. Такође, обиље снимљеног материјала може да послужи и за проучавање реакција преступника, али и да упути на облике ризичног понашања који могу допринети виктимизацији.

Пето, у литератури је забележено да примена видео-надзора може утицати на смањење страха од криминала (Ковачевић Лепојевић et al, 2012). Наиме, само присуство камера на једном подручју може грађанима улити осећај сигурности и растерећености, мада, истини за вољу, исто тако може навести грађане и да размишљају о томе зашто дато подручје уопште треба да се снима.

Међутим, иако видео-камере могу олакшати свакодневни живот и допринети вишем нивоу сигурности, управо њихова способност да све виде истовремено представља и претњу по личну безбедност, приватност и интегритет грађана. Осим, тога инсталирање и одржавање видео-надзора захтева немала улагања. Зато примена видео-надзора повлачи и бројне негативне последице.

Прво, литература све више указује на то да се учинци видео-надзора некритички глорификују (Ковачевић Лепојевић et al, 2012, стр. 339). Заправо, примећено је да постоји недостатак евалуационих истраживања у овој области (Gill & Spriggs, 2005). Такође, уочено је да увођење видео-надзора само у почетном стадијуму утиче на смањење броја извршених кривичних дела, а да се потом ствари враћају у првобитно стање (Cardoso, 2012).

Друго, не сме се изгубити из вида феномен „измештања криминалитета”. Наиме, сасвим је логично то да се средиште криминалних активности и антисоцијалног понашања премешта из подручја која су покривена видео-надзором у подручја где нема видео-камера (Cardoso, 2012, р. 63). Ова нежељена последица може се санирати само континуираним ширењем видео-надзора, које повлачи бројне етичке и практичне проблеме и даље сужавање права на приватност.

Треће, у општој помами за видео-надзором се заборавља да камере заправо не раде ништа, односно да нису оне те које предузимају безбедносне мере. Дакле, и поред неограничених могућности за надзирање, безбедност и даље неће бити постигнута уколико нема људи који би реаговали на инцидентне ситуације. Штавише, ова лица сада треба да располажу и одређеним техничким знањима, али и да познају комплексан правни оквир који би требало да уређује видео-надзор (Gill & Spriggs, 2005).

Четврто, поставља се питање правног основа по коме грађани могу бити посматрани. Ово је посебно проблематично у ситуацијама када грађани нису упућени у то да се налазе пред објективом. Такође, отвара се проблем злоупотребе тако прикупљених података.

Пето, логично је да масовно видео-надзирање отвара бројна политичка питања. На све нас битно утиче сазнање о томе да држава располаже начинима за непрекидно праћење нашег понашања. Разуме се да ово утиче и на поимање личне слободе, па и на демократичност читавог режима. Постојање видео-надзора остварује специфичан психолошки утицај на грађане, који, могуће и несвесно, спроводе аутоцензуру при понашању и манифестовању воље, у страху да њихови поступци могу деловати „сумњиво”, те да могу бити погрешно протумачени. То може имати негативан утицај на спремност грађана да се удружују или да искажу своје политичке ставове (Solove, 2002), примера ради путем учествовања у митинзима и другим манифестацијама. Тиме се доводе у питање већ редуковане ал-

тернативе за непосредно учествовање грађана у политичком животу, без кога би један демократски и на владавини права заснован систем требало да буде незамислив.

Шесто, с обзиром на то да је већ дошло до стихијског саморегулисања, накнадно увођење реда у проблематику видео-надзора је врло сложено и неизвесно. Очигледно је да актуелно стање ствари поставља пред законодавца нове проблеме сваки пут када се учини да је успео да се избори са постојећима. Осим тога, са техничке стране је тешко детектовати нелегално инсталиране видео-камере, особито имајући у виду масовност система видео-надзора који не постоје у званичним евиденцијама (Ковачевић Лепојевић et al, 2012).

ЗАКЉУЧАК

Нема сумње да видео-надзор може бити ефикасно средство у сузбијању недозвољених понашања. Кроз адекватну примену видео-надзора могле би се остварити уштеде у људским и материјалним ресурсима, уз истовремено гарантовање боље безбедности, те самим тим и квалитетнијег живота грађана.

Међутим, велике предности видео-надзора прате и значајни ризици од повређивања права и слобода грађана у случајевима када се снимање одвија мимо позитивног правног оквира, те када је оно масовно и неселективно. У таквим околностима, грађани губе право на приватност, што изузетно неповољно утиче на све аспекте њиховог живота.

Да би се негативне последице примене видео-надзора свеле на нужни минимум а бенефити повећали, треба предузети више мера.

Прво и основно, област видео-надзора треба обухватити одговарајућом регулативом. Тиме би се избегло стање у коме они који инсталирају видео-камере тумаче правне празнине на начин који пре свега задовољава њихове интересе, без обзира на евентуално повређивање права других. С обзиром на то да на нивоу Европе већ постоје одређени стандарди у овој области, Србија треба исте да инкорпорира у свој правни оквир. Разуме се да не треба губити из вида да је у питању изузетно динамична област, која изискује континуирано ревидирање и новелирање регулативе. Дакле, не треба очекивати да ће са доношењем одговарајућих прописа посао бити завршен и да ће проблем видео-надзора бити стављен *ad acta* за неколико наредних деценија. У том смислу је на нивоу Европске уније већ у току процес ревидирања регулативе која је усвојена, не тако давних, деведесетих година прошлог века.

Нова регулатива би требало да пружи исцрпне одговоре на кључна питања у вези са видео-надзором. Изнад свега потребно је прецизирати ко је овлашћен да врши видео-надзор, по ком правном

основу, у ком обиму и под којим условима, те за какве намене може користити прикупљени материјал. При томе би надзирање грађана у свакодневним ситуацијама требало да буде изузетак, а никако правило.

Друго, потребно је едуковање ширег јавног мњења о самој природи и одликама видео-надзора. Сведоци смо неаргументованог величања предности видео-надзора, уз које следи и претерано оптимистично предубеђење да ће повећање броја камера на јавним местима аутоматски резултирати значајним смањењем броја извршених кривичних дела и повећаном безбедношћу. Уз такву аргументацију, грађани су спремни да прихвате инвазивно задирање у сферу приватности, што не би смело бити прихватљиво решење у друштвима која се заснивају на демократским начелима и владавини права. Зато грађани треба да буду подробније упућени у то на које начине се могу употребити и злоупотребити материјали прикупљени видео-надзором.

Треће, потребно је установити ефикасне механизме за утврђивање одговорности и за санкционисање оних који инсталирањем видео-камера неовлашћено прикупљају податке. У том смислу треба подржати рад независних тела, као што је то повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности у нашој земљи. Независним ревизорима треба дати довољно широка овлашћења, како се њихов рад не би обесмислио и свео на критиковање пропуста без могућности да се исти отклоне.

Четврто, неопходно је интензивирање научног истраживања видео-надзора, те евалуирање резултата који су до сада постигнути применом ове технологије. У литератури се указује на то да је недостатак опсежних научних студија довео до паушалног позивања на бројне квалитете и занемарљиве недостатке видео-надзора. Таква ситуација одговара само онима чија привредна делатност подразумева производњу и инсталирање опреме за видео-надзор и безбедносном сектору, те онима који злоупотребљавају личне податке. Са друге стране, критичко разматрање проблема који несумњиво постоје могло би допринети проналажењу компромисних решења и ефикаснијој примени видео-надзора. Тако би се могао постићи баланс између потребе за безбедношћу и приватношћу.

ЛИТЕРАТУРА

- Brown, B. (1995). *CCTV in town centres: three case studies*. London: Police Research Group, Home Office Police Department.
- Gill, M., & Spriggs, A. (2005). *Assessing the Impact of CCTV, Home Office Research Study*. London: Home Office.
- Davies, S.G. (1998). The Case Against: CCTV Should Not Be Introduced. *International Journal of Risk, Security and Crime Prevention*, 1 (4), 327–331.

- Damjanovski, V. (2005). *CCTV networking and digital technology*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- European Commission. (2011). *Special Eurobarometer Report on Attitudes on Data Protection and Electronic Identity in the European Union. Conducted by TNS Opinion & Social at the Request of Directorate-General Justice, Information Society & Media and Joint Research Centre*. Brussels.
- Ковачевић Лепојевић, М., и Жунић Павловић, В. (2012). Примена видео надзора у контроли криминала. *Специјална едукација и рехабилитација*, 11 (2), 325–345.
- Kruegle, H. (2007). *CCTV Surveillance, Video Practices and Technology*. Oxford: Elsevier.
- Matchett, A. R. (2003). *CCTV for security professionals*. Burlington: Elsevier Science.
- Norris, C., McCahill, M., & Wood, D. (2004). The Growth of CCTV: a Global Perspective on the International Diffusion of Video Surveillance in Publicly Accessible Space. *Surveillance & Society*, 2 (2–3), 10–135.
- Phillips, C. (1999). A Review of CCTV Evaluations: Crime Reduction Effects and Attitudes Towards its Use. *Crime Prevention Studies*, 10, 123–155.
- Richards, N. (2013). The Dangers of Surveillance. *Harvard Law Review*, 7 (126), 1934–1965.
- Ружић Н. (2011). Надзор над видео надзором. *Ревуја за безбедност*, 5 (4), 267–281.
- Solove, D. (2006). A Taxonomy of Privacy. *University of Pennsylvania Law Review*, 3, 477–560.
- Solove, D. (2002). Conceptualizing Privacy. *California Law Review*, 90, 1087–1115.
- Schwabe, W., Davis, L., & Jackson, B. (2001). *Challenges and Choices for Crime-Fighting Technology: Federal Support of State and Local Law Enforcement*. Santa Monica: Rand.
- Sykes, C. (1999). *The End of Privacy: The Attack on Personal Rights of Home, at Work, On-line and in Court*. New York: St. Martin's Press.
- Taylor, N. (2002). State Surveillance and the Right to Privacy. *Surveillance & Society*, 1 (1), 66–85.
- Foucault, M. (1977). *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*. New York: Random house.
- Harwood, E. (2008). *Digital CCTV – A Security Professional's Guide*. London: Elsevier.
- Cardoso, B. (2012). The Paradox of Caught-in-the-act Surveillance Scenes: Dilemmas of Police Video Surveillance in Rio de Janeiro. *Surveillance & Society*, 10 (1), 51–64.
- Warren, S., & Brandeis, L. (1890). The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, 5, 193–220.
- Директива ЕУ о заштити личности у погледу обраде личних података и о слободном протоку таквих података. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data.
- Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (Рим, 1950)
- Европске смернице о видео надзору (2010). European Data Protection Supervisor, Video-Surveillance Guidelines, Brussels, 17 March 2010.
- Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Службени гласник РС. Бр. 67 (2003), 101 (2005) - др. закон, 90 (2007), 72 (2009) - др. закон и 111 (2009)

- Закон о заштити података о личности, Службени гласник РС. Бр. 97 (2008), 104 (2009) - др. Закон
- Закон о безбедности саобраћаја на путевима. Службени гласник РС. Бр. 41 (2009), 53 (2010), 101 (2011) и 32 (2013)
- Закон о основама система васпитања и образовања. Службени гласник РС. Бр. 72 (2009), 52 (2011) и 55 (2013)
- Закон о играма на срећу. Службени гласник РС. Бр. 88 (2011)
- Предлог закона о приватном обезбеђењу. Преузето са:
<http://www.parlament.gov.rs/akti/zakoni-u-proceduri/zakoni-u-proceduri.1037.html>. Приступљено 22.11.2013.
- Смернице ОЕБС-а о заштити личних података и о прекограничној размени личних података (1980). The OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, adopted on 23 September 1980.
- Устав РС, Службени гласник РС. Бр. 98 (2006)

Milica Kovačević, University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation, Belgrade

VIDEO SURVEILLANCE IN PUBLIC SPACES AND THE RIGHT TO PRIVACY

Summary

This paper deals with important issues concerning the relationship between video surveillance and protection of privacy. The author first presents the emergence, development, implementation, and general characteristics of video surveillance technology. The author resumes by presenting different definitions of privacy, while noting that this concept cannot be precisely defined because it predominantly depends on the context in which it is observed. Subsequently, the author reflects on the ways in which video surveillance threatens the right to privacy. The author emphasizes legal gaps in this field and the reasons such gaps exist. This is followed by the presentation of international, comparative-legal, and national regulations.

The author attempts to explain that further neglect of legal regulation of video surveillance could have serious consequences for democracy and the rule of law in a given society. Specifically, the importance of the issue of violation of the right to privacy should not be minimised because it is of paramount importance for civil liberties such as freedom of assembly and association. Timely response is particularly important, as once the restrictions are introduced, they are very difficult to remove.

The paper concludes with a number of recommendations for improving the protection of privacy related to video surveillance in public spaces. Especially important among these measures are the following: education of citizens, adoption of an adequate legal framework, and scientific study of this frequently neglected field.